

LBRIS

We know
books

ECATERINA VRĂȘMAȘ

EDUCAȚIA , TIMPURIE

EDÍȚURA ARLEQUÍN

București, 2023

CUPRINS

PARTEA I: FUNDAMENTELE ȘI ARGUMENTELE POLITICILOR ȘI PROGRAMELOR DE EDUCAȚIE TIMPURIE

CAPITOLUL I:

Educația timpurie sau programe educative pentru copilăria mică

I.1. Educația timpurie ca domeniu multiplu și nou de studiu și acțiune	13
I.2. Educația timpurie – forme și componente	14
I.3. Educația timpurie în cadrul educației pentru toți și a educației incluzive	14
I.4. Definiția educației timpurii în contextul îngrijirii timpurii pentru dezvoltare	18
I.5. Educația la vârstele mici ca obiectiv al politicilor internaționale	21
I.6. Caracteristicile și nevoile de dezvoltare ale copiilor	27
I.7. Stimularea ca specific al dezvoltării la vârstele mici	31
I.8. Tendințe și statistici	32

CAPITOLUL II:

Studii, cercetări și programe în domeniul vârstelor mici și preșcolare

II.1. Cercetarea științifică asupra vârstelor mici ale copilului și studiile de dezvoltare prenatală (psihologia fătului)	39
II.2. Studii privind importanța copilăriei mici asupra școlarizării și a condiției sociale	44
II.3. Relațiile sociale în copilăria mică	45
II.4. Studii despre imaginea de sine, respectul de sine și încrederea în forțele proprii	54
II.5. Studii de nutriție și alimentație	57
II.6. Studii și orientări privind construcția și eficiența programelor sociale adresate miciei copilăriei și dezvoltarea teoriei privind educația timpurie	58
II.7. Studii și politici sociale incluzive privind indicatorii și reperele copilăriei	68

CAPITOLUL III:

Repere normative și principii ale programelor pentru educație timpurie

III.1. Educația copiilor mici între tendințe și valori	77
III.2. Modele explicative ale dezvoltării: modelul ecologic și cel al situațiilor de risc	79
III.3. Principiile generale pe care se bazează programele de educație timpurie	82
III.4. Relația dintre educația timpurie și educația preșcolară	89
III.5. Dimensiunile unui proiect de program bazat pe individualizare și abordare timpurie a educației	91
III.6. Principiile metodologice propuse în creșă și grădiniță în perspectiva educației timpurii ...	93
III.7. Evaluarea programelor de educației timpurie	97
III.8. Educatoarea și alți profesioniști în programul de educație timpurie din grădiniță	99

CAPITOLUL IV:**Dezvoltarea copilului: dimensiunile proceselor de educație timpurie în favoarea dezvoltării**

IV.1. Programele creșelor și grădinițelor în favoarea dezvoltării copiilor	103
IV.2. Dezvoltarea copilului mic	104
IV.3. Principiile dezvoltării copilului	105
IV.4. Modele teoretice de stadii și etape de dezvoltare a copilului	107
IV.5. Dezvoltarea holistică	110
IV.6. Dezvoltarea embrionului până la naștere	110
IV.7. Momentul nașterii	111
IV.8. Dezvoltarea după naștere	111
IV.9. Dezvoltarea în cursul primilor trei ani	112
IV.10. De la 3 la 6 ani	113
IV.11. Situații de risc pentru dezvoltarea copilului mic	114
IV.12. Aspecte ale dezvoltării sociale la copilul mic	115
IV.13. Interacțiunea cu adultul ca bază a dezvoltării limbajului	119
IV.14. Alfabetizarea emoțională	121
IV.15. Experiența copilului ca experiență de relație	124
IV.16. Probe și testecare evaluează dezvoltarea copilului mic	124
IV.17. Programul Portage	125
IV.18. Repere de dezvoltare în cadrul educației timpurii în România	130
IV.19. Adaptarea programului educativ din creșă și grădiniță pentru dezvoltarea personalității	134
IV.20. Componentele personalității – un model pentru programele educaționale timpurii.....	134
IV.21. Programul de educație timpurie – ca program adecvat dezvoltării copilului	136

PARTEA A II A: ANALIZA ȘI DEZVOLTAREA PRACTICILOR ÎN EDUCAȚIA TIMPURIE

CAPITOLUL V:**Sprijin educațional pentru dezvoltare prin cunoaștere și individualizare**

V.1. Cunoașterea copilului în creșă și grădiniță pentru stimularea dezvoltării sale holistice	142
V.2. Individualizarea ca proces de sprijin a dezvoltării	159
Anexa 1	167

CAPITOLUL VI:**Perspectivă de abordare a jocului în educația timpurie**

VI.1. Importanța jocului la copilul mic și preșcolar	177
VI.2. Dimensiunile jocului	182
VI.3. Tipurile de joc în evoluția copilului	182
VI.4. Rolul părinților în joc	185
VI.5. Primele jocuri sau specificul jocului la copilul mic	186
VI.6. Jocul în programul de creșă/ grădiniță	189

CAPITOLUL VII:**Rolul amenajării spațiului educațional în dezvoltarea copilului mic și preșcolar**

VII.1. Rolul mediului fizic în dezvoltarea copilului	198
VII.2. Mediul fizic din familie	202
VII.3. Importanța amenajării spațiului educativ din creșă/ grădiniță	204
VII.4. Ce sunt ariile de stimulare?	207
VII.5. Organizarea practică a spațiului educativ prin arii de stimulare	210
VII.6. Ocazii de joc – ocazii de învățare și dezvoltare prin ariile de stimulare	211
VII.7. Tipuri de arii de stimulare	214
VII.8. Chestionar pentru evaluarea organizării sălii de grupă	231
VII.9. Avantajele ariilor de stimulare	232
VII.10. Rolul educatoarei în amenajarea spațiului educativ	233
VII.11. Materialele folosite.....	237
VII.12. Sugestii pentru alegerea jucăriilor și a materialelor didactice	238

CAPITOLUL VIII:**Imaginea de sine și stima de sine în educația timpurie**

VIII.1. Educația timpurie și imaginea de sine	241
VIII.2. Identitate și construcția sinelui la copil	241
VIII.3. Relația dintre dezvoltarea sinelui și apartenență la copilul mic	242
VIII.4. Relația dintre dezvoltarea personală și încrederea de sine	244
VIII.5. Imaginea de sine, încrederea în sine și respectul sau stima de sine	245
VIII.6. Procesul de construire a imaginii de sine	247
VIII.7. Imaginea de sine sănătoasă și imaginea de sine deficitară	249
VIII.8. Un model al indicatorilor imaginii de sine în primii ani de viață	251
VIII.9. Factorii care influențează învățarea sinelui	252
VIII.10. Premisele respectului de sine	253
VIII.11. Conceptul de stimă de sine și analiza sa teoretică	255
VIII.12. Componentele stimei de sine	258
VIII.13. Atitudinile parentale și stima de sine	258
VIII.14. Activitățile pentru formarea încrederii de sine în creșă și grădiniță	259
VIII.15. Recomandări practice și cerințe față de educatori	262
VIII.16. Experiența de viață și respectul de sine	265

CAPITOLUL IX:**Răspunsul la cerințele educaționale speciale în programul de educație timpurie**

IX.1. Concepte cheie	270
IX.2. Diversitate și diferențe în dezvoltare	271
IX.3. Cerințe educaționale și cerințe educaționale speciale	272
IX.4. Atitudinea față de copiii cu CES	273
IX.5. Perspectiva pozitivă asupra copiilor cu CES	274
IX.6. Situațiile de risc pentru dezvoltarea copiilor	275
IX.7. Imaginea de sine la copilul cu dizabilități și/ sau alte CES	276
IX.8. Acoperirea nevoilor speciale de educație la vârstele timpurii	277

IX.9. Teze fundamentale în tratarea CES la vârstele mici	279
IX.10. Istoricul intervențiilor educaționale asupra copiilor cu CES	279
IX.11. CES în creșă/ grădiniță – direcții de acțiune	282
IX.12. Recomandări în planificarea activităților	284
IX.13. Semnele de risc la copiii mici, de la 0 la 2 ani	286
IX.14. Un instrument de evaluare a comportamentelor semnificative ale copiilor în copilăria mică (0-2 ani)	286
IX.15. Instrumente pentru evaluarea timpurie a CES în grădiniță	289
IX.16. Rolul educatoarei în evaluarea și lucrul cu copiii cu CES	290
IX.17. Cine sprijină educatoarea în activitatea cu copiii cu CES?	293
IX.18. Cum folosim programul de educație timpurie în problematica copiilor cu CES	294
IX.19. Pașii abordării unei educații de calitate, incluzive la nivelul creșei/ grădiniței	295

CAPITOLUL X:

Parteneriatul educațional

X.1. Familia ca mediu primar de socializare	299
X.2. Familia și educația copiilor	300
X.3. Părintele bun sau competența parentală	304
X.4. Stadiile de dezvoltare ale competenței parentale	306
X.5. Stilul educativ în familie	307
X.6. Parteneriatul educațional în favoarea dezvoltării copilului	309
X.7. Parteneriatul educațional ca relație și ocazie de dezvoltare pentru participanți	310
X.8. Parteneriatul educațional ca atitudine	311
X.9. Partenerii acțiunilor educative	313
X.10. Modelul teoretic al parteneriatului	314
X.11. Parteneriatul dintre părinți și educatori pentru a crește realizările/ performanțele copilului/ elevului	315
X.12. Împunerea	317
X.13. Implicarea părinților	317
X.14. Argumente și forme de implicare a părinților în educația formală	318
X.15. Modele ale unui parteneriat efectiv și eficient	324
X.16. Condițiile parteneriatului	328
X.17. Un cadru de măsurare calitativă a parteneriatului în educația timpurie	331
X.18. Concluzii practice pentru parteneriatul în educația timpurie	337
X.19. Când se stabilește colaborarea	337
X.20. Informarea părinților	338
X.21. Rezolvarea conflictelor cu părinții	339
X.22. Tipuri de activități cu părinții	341
X.23. Strategii de sprijin pentru familii în luarea deciziilor privitoare la copil	342
X.24. Centrele de Resurse pentru Părinți	343
X.25. Materiale necesare în CRP	344
X.26. Comunitatea educativă	346
X.27. Structuri de sprijin pentru copil, familie și educatori	347

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRII	350
-----------------------------	-----

PARTEA I

FUNDAMENTELE ȘI ARGUMENTELE POLITICILOR ȘI PROGRAMELOR DE EDUCAȚIE TIMPURIE

CAPITOLUL I

EDUCAȚIA TIMPURIE

SAU

PROGRAME EDUCATIVE PENTRU COPILĂRIA MICĂ

CUPRINS:

- I.1. Educația timpurie ca domeniu multiplu și nou de studiu și acțiune
Educație și îngrijire timpurie pentru dezvoltare (EÎTD/ECCD)
- I.2. Educația timpurie – forme și componente
- I.3. Educația timpurie în cadrul educației pentru toți și a educației incluzive
- I.4. Definiția educației timpurii în contextul îngrijirii timpurii pentru dezvoltare
 - I.4.1. Premisa de bază
 - I.4.2. 3S (stabilitate, schimbare, sprijin)
 - I.4.3. Argumentele științei
 - I.4.4. Dezvoltarea unor concepte cheie care au dus la apariția educației timpurii: dezvoltare, îngrijire, nutriție, mediu, învățare
- I.5. Educația la vârstele mici ca obiectiv al politicilor internaționale
 - I.5.1. Argumentele pentru învățarea timpurie a copilului din perspectiva nevoilor
 - I.5.2. Argumente în sprijinul investiției în educația timpurie, din perspectiva drepturilor
 - I.5.3. Comparația și unitatea celor două perspective
 - I.5.4. Bunăstarea și calitatea vieții
 - I.5.5. Beneficiile educației timpurii
 - I.5.6. Programele de educație timpurie promovează echitatea
 - I.5.7. Educația timpurie este și un vehicul pentru participarea socială
 - I.5.8. Valorile sociale ale educației timpurii
- I.6. Caracteristicile și nevoile de dezvoltare ale copiilor
 - I.6.1. Caracteristicile și nevoile copiilor mici
- I.7. Stimularea ca specific al dezvoltării la vârstele mici
 - I.7.1. Stimularea
 - I.7.2. Simțurile
 - I.7.3. Mișcarea
- I.8. Tendințe și statistici
 - I.8.1. Direcții ale programelor
 - I.8.2. Statistici la nivel mondial
 - I.8.3. Provocările actuale
 - I.8.4. Recomandările UNESCO pentru politici și programe
 - I.8.5. În România

CUVINTE CHEIE:

Îngrijire, dezvoltare, educației, copilăria mică, educație timpurie, ECCD, dezvoltare optimală, sprijin, stimulare, simțuri, mișcare, programe, politici de educație în copilăria timpurie

„Cu fiecare copil care se naște,
în lume renasc speranțele și visele
rasei umane“

UNICEF, 2000

(adaptare după sloganul „Cruciadei copiilor“)

Lumea în care trăim este tot mai complexă. Avem nevoie de tot mai multă informație și construim tot mai multe punți pentru a comunica unii cu alții. Devine tot mai evident că modul în care începe viața ființa umană este hotărâtor pentru evoluția sa socială și individuală.

Cele mai importante descoperiri ale științelor sociale, disciplinelor bio-psiho-sociale și ale educatorilor încearcă să identifice factorii care dau un start cât mai adecvat în viață ființei umane.

Fiecare copil care se naște este o speranță. O speranță pentru părinții săi, pentru sine, dar și pentru comunitatea și societatea în care trăiește. Acest adevăr constituie, poate, cea mai profundă argumentare a ceea ce se dorește a fi azi mișcarea în favoarea drepturilor copilului. Oricât de exactă și influentă este știința lumii moderne, nu poate fi mai convingătoare decât inima și dragostea unei mame, ca tot ceea ce ține de argumentația naturală a ființei umane. Copilul, acest vlăstar plâpând și vulnerabil al omului, are nevoie în primii ani de viață de o continuă acompaniere a adultului în dezvoltarea sa. Cât de puternică sau directă să fie această acompaniere? Aceasta constituie întrebarea la care pedagogia vârstelor mici încearcă să găsească un răspuns adecvat.

Dovezi din domeniile psihologiei, nutriției, sănătății, sociologiei, psihologiei și educației continuă să se acumuleze, indicând că anii copilăriei mici sunt cruciali în formarea inteligenței, personalității și comportamentelor sociale. Copiii se nasc cu o receptivitate/ plasticitate biologică, psihologică și socială, ca premisă care le permite să comunice, să învețe și să se dezvolte. Dacă premisele și achizițiile lor nu sunt însă recunoscute și susținute, acestea se vor veșteji, în loc să înflorească.

Conceptul de **educație timpurie** este utilizat în două sensuri:

- Primul sens se referă la *începerea educației cât mai devreme*, și acesta este în genere legat fie de înțelegerea și pregătirea pentru exercitarea de către părinți și persoanele care îngrijesc copilul mic, a unui rol cât mai adecvat în educația lui, fie de intrarea mai devreme în grădiniță a copiilor (încă de la 2 ani).
- Al doilea sens, mult mai complex și bogat, exprimă faptul că *educația copilului mic este un domeniu prioritar și necesar de a fi abordat într-o viziune multidisciplinară*. Pentru această înțelegere se utilizează termeni/ concepte precum: îngrijire, dezvoltare, nutriție, sănătate, stimulare, achiziții fundamentale, îngrijirea copilului în mica copilărie, educație și îngrijire pentru dezvoltare, îngrijire pentru dezvoltare.

Pentru analiza *primului sens* – al conceptului de **educație timpurie** – putem explica faptul că în ultimele decenii s-au făcut nenumărate studii care demonstrează nevoia de pregătire pentru meseria de părinte, dar și pregătirea unor specialiști care să poată înțelege și sprijini dezvoltarea adecvată a copilului, uneori chiar din perioada intrauterină. În același sens, începerea grădiniței (înțeleasă ca o instituție care nu suplinește familia, dar care sprijină părinții pentru a rămâne activi social și în același timp pentru a se ocupa adecvat de copilul lor) mai devreme, presupune formarea unor specialiști necesari vârstelor mici ale copilului.

Dacă studiile moderne dovedesc tot mai evident că prima copilărie este decisivă în dezvoltarea psihică a copilului, viața de familie și pregătirea părinților pentru a crește și educa copiii, constituie priorități ale timpurilor actuale.

Cât despre cel de-al doilea sens al *conceptului de educație timpurie*:

Premisa educației timpurii constă în ideea că orice copil are nevoie și merită să aibă un început bun pentru viața sa. Dezvoltarea fizică, afectivă și intelectuală în mica copilărie constituie aspecte decisive pentru viitorul adult.

Copilul are nevoie de un mediu sănătos, de o alimentație adecvată, de dragoste și atenție din partea familiei sale. Sunt condiții necesare pentru o persoană sănătoasă ulterior. Mediul în care copilul se dezvoltă și stimularea pe care o primește sunt decisive pentru fiecare. De aceea trebuie înțeles faptul că fiecare copil începe să învețe din primul moment al vieții sale. Perioada copilăriei mici constituie un timp de inițiere spre dezvoltare, prin comunicarea sa cu ceilalți și lumea fizică și socială care îl înconjoară.

În același timp, **din perspectiva socială**, la copilul mic devine tot mai clar faptul că **nu putem separa educația de îngrijire, de protecția sănătății și de asistența socială**. De aceea vorbim despre educația timpurie și îngrijire și/ sau educație, sănătate și protecție, împreună.

Din perspectiva individuală, analiza formării personalității copilului mic nu se poate separa pe domenii sau secvențe. Acestea sunt doar cu scop didactic și ne ajută să identificăm mecanismele dezvoltării. Imaginea cu care este firesc să operăm la vârstele mici este cea **holistică** asupra dezvoltării copilului. Percepem dezvoltarea în etape, constructiv, dependentă de mediul de viață social și material, în ritmul personal și în secvențe predictibile, care alcătuiesc unitatea și unicitatea modelului complex al fiecărui copil.

I.1. EDUCAȚIA TIMPURIE CA DOMENIU MULTIPLU ȘI NOU DE STUDIU ȘI ACȚIUNE **Educație și îngrijire timpurie pentru dezvoltare (EÎTD/ECCD)**

Educația și îngrijirea timpurie pentru dezvoltare constituie un concept și o orientare a ultimelor decenii, care încearcă să dea răspunsuri la neliniștile și descoperirile referitoare la noile generații (EÎTD/ ECCD – Early Childhood Care for Development). Conceptul de la care se pornește este *Îngrijirea pentru dezvoltare din copilăria timpurie* sau *Îngrijirea pentru dezvoltare timpurie*. **Dacă analizăm esența acestor termeni identificăm chiar elementele care definesc educația**; o educație care se referă la copilul mic prin adulții care acompaniază creșterea copilului, prin grija comunităților cărora le aparține, prin interesul societăților și statelor care să dezvolte politici și programe corespunzătoare.

Pentru a preciza dimensiunile conceptului de educație timpurie arătăm că se constituie într-o disciplină nouă de studiu care combină elemente din mai multe câmpuri de cunoaștere și acțiune, și care include: **dezvoltarea copilului, educația, sănătatea, îngrijirea și stimularea copilului mic, nutriția, dezvoltarea comunității, dezvoltarea femeii etc.** Sunt astfel antrenate mai toate domeniile științifice care pot aduce contribuții: **pedagogia, psihologia, sociologia, antropologia și chiar economia, prin aspectele sale implicate în politicile familiale și sociale.**

Identificăm preocuparea la nivelul politicilor internaționale de a se acorda tot mai multă importanță problematicii care ține de recunoașterea faptului că în construcția vieții copilului mic, dezvoltarea intelectuală, emoțională și fizică, socializarea și achizițiile culturale interacționează toate, chiar de la începuturi.

Tocmai pentru că lumea copilului mic este adevăratul capital al viitorului, ECCD este recunoscută în toată lumea ca un element esențial al **educației permanente**, precum și în strategiile de susținere a dezvoltării umane și sociale, în general. Mai mult, s-a demonstrat prin numeroase studii de cost/ eficiență faptul că beneficiile economice și sociale ale ECCD acționează asupra individului și a societății ca un întreg care depășește costurile.

I.2. EDUCAȚIA TIMPURIE – FORME ȘI COMPONENTE

Recunoaștem faptul că pentru a acoperi îngrijirea copilului mic pentru dezvoltare, echivalentul pedagogic este domeniul educației timpurii, înțeleasă ca un domeniu complex de intervenție la nivelul copilului (prin stimulare) și al adulților (prin dezvoltarea unor politici, programe și practici de acompaniere de calitate și eficiență a copilului).

Educația timpurie, pe care o percepem azi ca având intrinsec legătură cu **îngrijirea, protecția și asigurarea sănătății copilului mic**, din punct de vedere pedagogic cuprinde mai multe domenii/ câmpuri sau componente de aplicație, printre care identificăm:

- Educația prenatală a familiei;
- Educația copilului mic (0-1 an);
- Educația și consilierea părinților și familiei în general;
- Educația copilului între 1-3 ani;
- Educația preșcolară sau preprimară;
- Educația educatorilor (pentru vârstele mici ale copiilor);
- Educația comunității;
- Educația pentru sănătate și educația nutriției, ca parte a educației pentru sănătate;
- Educația preventivă, pentru eliminarea riscurilor din copilărie;
- Educația prevenirii și remedierii dificultăților instrumentale și intervenția timpurie;
- Educația pentru comunicare și stimularea dezvoltării limbajului;
- Educația prosocială și educația pentru participare socială și construcția identității socio-culturale.

I.3. EDUCAȚIA TIMPURIE ÎN CADRUL EDUCAȚIEI PENTRU TOȚI ȘI A EDUCAȚIEI INCLUZIVE

Organizațiile internaționale (UNESCO și UNICEF) construiesc azi politici care se referă la **o mișcare globală în favoarea copiilor și copilăriei**. Este vorba de a orienta politicile și practicile educaționale în așa fel încât să se schimbe abordarea și filosofia, respectiv viziunea, cu privire la valoarea și importanța vârstei mici, precum și a investițiilor necesare pentru aceasta.

Încă de la Conferința mondială a miniștrilor educației și lansarea sintagmei *educație pentru toți* (Jomtiem, Tailanda, 1990), educația timpurie a devenit un obiectiv prioritar al tuturor strategiilor și programelor internaționale de educație. **Educația pentru toți** începe cu mica copilărie, chiar cu pregătirea părinților de a crește și a îngriji copilul. Educația timpurie constituie astfel primul pas și cel mai important, pentru a sprijini prin politici și practici adecvate educația tuturor copiilor.

Educația incluzivă se referă la adaptarea mijloacelor și formelor educației pentru a răspunde nevoilor individuale ale copiilor. Se pornește de la conceptele fundamentale ale intervenției educaționale: recunoașterea valorii fiecărui copil, indiferent de particularitățile sale personale, se acordă importanță posibilităților de învățare ale fiecăruia și se promovează adaptarea continuă a educației pentru a asigura calitatea învățării și progresele în dezvoltare prin asigurarea **accesului și participării** tuturor la educație.

De multe ori **educația incluzivă este confundată cu educația copiilor cu cerințe educative speciale**. În fapt, ea desemnează o abordare educațională de ordin general, o perspectivă nouă, care nu mai împarte copiii *în perfecti și copii cu probleme* de dezvoltare, ci oferă soluții de valorizare a

fiecăruia prin educație. Chiar când se focalizează pe soluții privind copiii cu CES, educația incluzivă are în vedere TOȚI copiii, precum și calitatea învățării pentru toți.

Un rol important în educația incluzivă îl are și evidențierea tuturor actorilor sociali care intervin asupra copilului în familie, școală sau comunitate. Fiecare poate juca un rol de stimulare a dezvoltării, iar cel mai important element este construirea unor punți de legătură și de colaborare a acestora, în favoarea copilului.

Educația pentru toți se referă mai mult la politici și la aspectele cantitative, în timp ce educația incluzivă are în vedere mai mult aspecte calitative ale politicilor, practicilor și etosului educațional. Practic, conceptul de educație incluzivă a pornit din nevoia de a dezvolta accesul și participarea tuturor, ceea ce implică o analiză și soluții active atât la nivel de sistem, cât și la nivel individual.

Este insuficient să se declare „educația tuturor“, dacă nu se găsesc soluții pentru a depăși barierele existente și pentru a oferi sprijin în învățare.

Sintagma **educație pentru toți** ca și **educația incluzivă** reprezintă în același timp **concepte și obiective** ale științelor educației. Ele reflectă internaționalizarea problematicii educației de bază, globalizarea acesteia și a soluțiilor posibile și alternative. La nivel particular, prin ele se definește o viziune pedagogică care acceptă și valorizează deopotrivă diferențele între oameni. Se surprinde în același timp legătura sensibilă dintre general și particular, dintre **universalitate și unicitate**.

Ca **obiectiv, educația pentru toți** se întâlnește cu educația incluzivă când desemnează țelul unei educații cu adresabilitate maximă, care surprinde necesitatea adaptării strategiilor și metodelor, în așa fel încât niciun individ să nu rămână în afara acțiunii educaționale. Se conturează tot mai mult ideea că fiecare individ reprezintă un izvor de experiențe în învățare, atât pentru propria sa formare, cât și pentru ceilalți, ceea ce subliniază efortul pedagogiei de a se sprijini pe interrelații și pe experiența comună de învățare a educatului și a educatorului.

Ambele concepte evidențiază o **dimensiune cantitativă și una calitativă**.

Dimensiunea cantitativă se referă la nevoia și obligația sistemelor educaționale de a cuprinde toți copiii în procesul învățării formale. Se pornește de la numărul mare de copii/indivizi care, nefiind acceptați și neparticipând adecvat în sistemul școlar, își pierd posibilitatea de a se afirma (manifesta) plener, de a se integra optim și de a beneficia de șanse egale de instruire și educare. Este vorba însă nu numai de a cuprinde pe cei care rămân efectiv în afara școlii (cei nealfabetizați sau semialfabetizați), pe care îi cuprindem în sfera neșcolarizaților și a celor cu abandon școlar, ci și de a oferi șanse la educație tuturor aceluia care au nevoie să li se sprijine efortul învățării, consecință a unei educații inadecvate, a sărăciei ori a politicilor incorecte de investiții în învățământ.

Dimensiunea calitativă are în vedere mai ales pe acei copii/ elevi (inclusiv adulți, la un anumit nivel de școlaritate) ale căror cerințe educative de bază nu sunt satisfăcute corespunzător în școală. Suntem în fața unei perspective educaționale în care accentul se pune nu numai pe adaptarea individului la condițiile școlarizării, ci și (în mod deosebit) pe adaptarea școlii la cerințele individului – perspectiva curriculară asupra învățării.

Dimensiunea calitativă corespunde **viziunii educației incluzive**, care se constituie astfel ca un deziderat, prin care învățământul (educația formală) trebuie să răspundă cerințelor educative ale fiecărui individ – subiect și obiect al acestei influențe specifice.

Între aspectul calitativ și cel cantitativ există o permanentă și profundă interdependență – fiecare depinde de celălalt, astfel încât numai urmărind cuprinderea **tuturor copiilor în școli cât mai incluzive** putem concepe adecvat paradigma **educației pentru toți** și asigurarea **calității în educație**, prin respectarea unor principii și valori universale și utilizarea unor strategii și metode cât mai incluzive.

Un aspect important pentru înțelegerea relației dintre educația pentru toți, educația incluzivă și educația timpurie este faptul că, acestea adresându-se tuturor vârstelor, se presupune încă din primele momente ale vieții necesitatea asigurării unor **condiții optime pentru învățare și educație pornind de la ideea că: în perioada micii copilării, influențele educaționale sunt hotărâtoare.**

Cercetările psihopedagogice contemporane evidențiază tot mai pregnant faptul că învățarea începe încă de la naștere, iar în timpul copilăriei mici se pun bazele dezvoltării fizice și psihice ulterioare. Vârstele mici sunt considerate ca temelie a construcției personalității copilului, a dezvoltării structurilor de adaptare creativă la existența socio-individuală. În același timp, în primii ani de viață se structurează instrumentele principale, ale învățării și dezvoltării, capacitățile instrumentale de bază care facilitează învățarea – școlară și non-școlară. Azi nu mai este suficient ca educația să înceapă la școală, ci se simte nevoia de instruire și formare pentru părinți, precum și de dezvoltare a creșelor și grădinițelor care se ocupă de copiii ante- și preșcolari.

Iată de ce sunt foarte importante atât procesele de evaluare și intervenție educativă timpurie cât și activitățile de protejare și stimulare în copilăria mică. Astfel, **programele de stimulare timpurie a dezvoltării reprezintă o primă și decisivă etapă în realizarea obiectivelor educației pentru toți și deschiderii unei perspective de educație incluzivă.** Ele au o influență determinantă asupra formării inteligenței, personalității și comportamentelor sociale ale fiecărui copil. Aceasta argumentează și o preocupare intensă în pedagogia contemporană pentru găsirea căilor și mijloacelor optime de intervenție educativă la vârstele timpurii, asupra unei categorii cât mai largi de populație infantilă, dar și pentru formarea părinților și profesioniștilor care sprijină dezvoltarea copilului.

Printre direcțiile de acțiune și condiții ale educației pentru toți și a educației incluzive la vârstele mici putem defini două idei centrale:

- *Viziunea globală* asupra stimulării, protejării, dezvoltării și construcției personalității copilului;
- Atenția sporită față de *educația părinților* – colaboratori și parteneri în educație.

Familia constituie prima influență socio-educatională asupra copilului. Părinții sunt primii educatori care intervin în creșterea, dezvoltarea și educarea urmașilor lor. Aptitudinile și competențele acestora, la fel ca și climatul familial în ansamblul său, au o influență fundamentală asupra devenirii personale a copilului. **Educația parentală** este, de aceea, un element cheie în abordarea educației pentru toți și pentru realizarea unei educații incluzive la vârstele mici.

- Dezvoltarea unor programe de educație la vârstele timpurii sprijină *procesele de învățare*, atât în sfera performanțelor, cât și în cea a educației compensatorii. Este încurajată educația preșcolară care, oferind condițiile de învățare eficiente pentru toți copiii, deschide calea unui învățământ primar cât mai incluziv. Ideea care se impune tot mai presant astăzi în lume este ca programele destinate copilăriei mici să fie integrate politicii educațional-sociale – lucru dificil și rar realizat în diversele sisteme școlare. Pe de altă parte, continuitatea educațională presupune ca orice program propus la vârstele mici – preșcolare – trebuie continuat la vârsta școlii primare;
- Cerința ca beneficiarii educației timpurii să nu fie doar o „elită culturală și economică“, ci în aceste programe să fie cuprinse *categorii cât mai largi de indivizi*. Programele incluzive propuse la vârstele mici au în vedere și situația păturilor sociale „cu risc“, pe cei defavorizați (fizic, social, funcțional, cultural, economic, etnic, rasial etc.);
- *Eliminarea segregării și a discriminării de orice tip*. Este în spiritul educației pentru toți să trateze diferențele speciale ale unor categorii de copii și persoane. Transpusă la vârsta

mică, această cerință oferă șansa **eliminării unor bariere**, lucru care poate fi hotărâtor pentru evoluția ulterioară a copilului. **Atitudinea nediscriminativă**, de acceptare și valorizare a diferențelor constituie o resursă și un **potențial semnificativ** pentru evoluția unui copil.

În termeni de **strategie didactică**, **programele de educație timpurie** propuse în perspectiva educației pentru toți și a educației incluzive au la bază:

- **Reconsiderarea jocului**, ca instrument principal personal de învățare și devenire la copiii mici, atât în familie, cât și în grădiniță;
- **Libertatea de alegere** a jocului corespunzător cerințelor de învățare și dezvoltare, prin orientare indirectă din partea adultului-educator;
- **Cunoașterea și evaluarea continuă** a nivelului de dezvoltare a copilului, ca și a abaterilor în dezvoltare;
- **Organizarea mediului de învățare/joc** în cele mai adecvate și eficiente modalități, pe principiul învățării active și participative, ca baza a motivației ulterioare;
- **Stimularea vieții de relație** a copilului, ca formă a comunicării sale cu lumea (relația cu ceilalți copii și cu adulții, cu obiectele, cu sine, cu activitățile sale de joc) și ca nucleu al formării personalității sale;
- **Individualizarea și tratarea adecvată** a copilului în actul educațional se completează prin **învățarea în cooperare** și prin metode de antrenare a grupului în activitățile de învățare. Se oferă astfel posibilitatea sprijinirii unor momente cheie în dezvoltarea și integrarea socială, prin formarea conduitelor de cooperare și colaborare necesare;
- **Implicarea și participarea familiei** (părinții ca parteneri în educație) și a comunității (ca resursă și sprijin permanent) în dezvoltarea și educarea copiilor. Părinții sunt încurajați să ia parte la planificarea și derularea programelor educative pentru copiii de vârste mici, ceea ce incumbă o responsabilizare și o eficiență sporită.

În esență, **educația timpurie** este astfel o componentă importantă a **educației pentru toți**, **construiește premisele unei educații incluzive** și conține următoarele elemente caracteristice care o reprezintă:

- Identifică startul dezvoltării individuale încă de la naștere;
- Construiește premisele socializării și participării sociale;
- Egalizează șansele la dezvoltare, participare și integrare;
- Responsabilizează educatorii, familia, comunitatea și societatea pentru dezvoltarea copiilor;
- Propune și proiectează parteneriate educaționale având în centru grija pentru dezvoltarea armonioasă a fiecărui copil încă de la începutul vieții;
- Schimbă modul de abordare a vârstelor mici atât în teorie cât și în practică, promovând construcția drumului de la dependență la independență cu acompanierea adultului;
- Oferă o perspectivă pozitivă, umanistă, holistică asupra educației, vârstelor copilăriei mici, activității de joc și învățare;
- Schimbă curriculumul propus copilăriei mici, îl flexibilizează pentru toți copiii;
- Se adresează copilului încă de la naștere punând accent pe stimulare;
- Vede grădinița ca o instituție a dezvoltării unicității personalității fiecărui copil, eliminând viziunea artificială, sancționatoare și etichetarea.